

חופה קונה מקל וחומר

התבוננות בחידושה של תורה

במצות קידושין

הרב שילה בר ניצן

- א. מבוא
- ב. פתיחה
- ג. מה פשוט ומה חידש
- ד. ביאור דברי רב הונא
- ה. על מה חלק רבא
- ו. כסף קטגור או לא
- ז. כסף מיהא באישות לא אשכחן בע"כ

א. מבוא

בע"ה ננסה להתבונן בחידושה של תורה שצריך לקדש אשה ורק לאחר מכן לשאתה, מתוך ברור דברי רב הונא והחולקים עליו ביחס שבין חופה לקנייני האשה. אלו הם דברי הגמ' בדף ה' (ע"א) ביחס לסוגיית חופה, ונראה שהם מורכבים משני חלקים:

עצם דברי רב הונא וברורם:

אמר רב הונא: חופה קונה מקל וחומר, ומהכסף שאינו מאכיל בתרומה - קונה, חופה שמאכלת בתרומה - אינו דין שתקנה. וכסף אינו מאכיל והאמר עולא: דבר תורה, ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה, שנאמר: וכהן כי יקנה נפש קנין כספו, והאי קנין כספו הוא, ומה טעם אמר ואינה אוכלת גזירה שמא ימזגו לה כוס בבית אביה ותשקנו לאחיה ולאחיותיה אלא פריך הכי ומה כסף שאינו גומר - קונה חופה שגומרת - אינו דין שתקנה. מה לכסף שכן פודין בו הקדשות ומעשר שני ביאה תוכיח. מה לביאה שכן קונה ביבמה כסף יוכיח. וחזר הדין: לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה, הצד השוה שבהן - שקונין בעלמא וקונין כאן, אף אני אביא חופה - שקונה בעלמא וקונה כאן. מה לצד השוה שבהן - שכן הנאתן מרובה שטר יוכיח. מה לשטר שכן מוציא בבת ישראל כסף וביאה יוכיחו. וחזר הדין: לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה, הצד השוה

שבהן - שקונין בעלמא וקונין כאן, אף אני אביא חופה - שקונה בעלמא וקונה כאן. מה להצד השהו שבהן - שכן ישנן בע"כ ורב הונא כסף מיהא באישות לא אשכחן בע"כ.

מח' רבא ואבבי ביחס לדברי ר"ה:

אמר רבא, שתי תשובות בדבר חדא, דשלש תנן וד' לאתנן, ועוד כלום חופה גומרת אלא ע"י קידושין, וכי גמרי' חופה שלא ע"י קידושין מחופה שע"י קידושין. א"ל אבבי, הא דקאמרת ג' תנן וד' לא תנן, תנא מילתא דכתיבא בהדיא קתני, מילתא דלא כתיבא בהדיא לא קתני ודקאמרת כלום חופה גומרת אלא ע"י קידושין, רב הונא נמי ה"ק ומה כסף שאינו גומר אחר כסף - קונה, חופה שגומרת אחר כסף - אינו דין שתקנה.

בע"ה נדון בדברינו בתוכן דברי רב הונא כמו שעולה מפשט הלימוד ודברי הראשונים בסוגיה.

ב. פתיחה

דברי ר"ה שחופה תפעל קידושין באשה כמו שכסף פועל, מעוררים תמיהה גדולה. דברי הרמב"ם המפורסמים בתחילת הל' אישות (א, א) מבוארים ופשוטים כל כך:

קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לביתו ובו עלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה, כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה שנאמר כי יקח איש אשה ובא אליה.

מבואר בדבריו שהחופה היא המציאות האישותית הטבעית והפשוטה של איש ואשה ואין בה פעולה מחודשת מצד דיני התורה, עצם היותם ביחד זוהי ההתחדשות, עצם המציאות המשותפת שלהם. על גבי זה באה התורה וחידשה חידוש - קידושין. ממילא השוואת חופה לקידושין היא חידוש גדול מאוד: שהרי הקידושין הם פעולה מיוחדת שנתחדשה בתורה ואין סיבה לומר שהחופה - שאינה חידוש או "דין" של התורה - תיחשב באופן פשוט (עד כדי ק"ו!) כמוה.

אמנם ברור לכו"ע שמתחדש בחופה קניין - ירושתה נעשית שלו וכן הפרת נדריה בידו, ומדברנן אף מעשי ידיה. יש אפוא בחופה התחדשות בעלותית אצל הבעל, אבל עדיין אין זה מכריח אותנו לומר שזוהי פעולת קניין, שכן אפשר שבקניין הקידושין כלול שכאשר יתחילו לחיות ביחד יושלם הקניין אבל בחופה כשלעצמה אין פעולת קניין¹.

אולם בדברי רב הונא לכאורה נראה, שאין ברירה אלא לומר שבאמת חופה היא פעולת קניין מחודשת - אולי מכח הפסוק האמור בפרשת נדרים (עיין בר"ן כתובות א', א בדפי הרי"ף ד"ה או שפירסה) "ואם בית אישה נדרה" (במדבר ל, יא) - וכשם שהיא פועלת קניין עד כדי היות האשה נשואה על כל ההשלכות של הגדרה זאת, כך היא יכולה גם

1. באמת יהיה אסור לשאת אשה בשבת משום גזרת מקח וממכר (או"ח של"ט) משום שבאמת בסופו של דבר אע"פ שאין כאן פעולת קניין בכל זאת נכנס לרשותו ממון חדש. יוצא לכאורה שגזרת מקח וממכר אינה על עצם פעולת הקניין דווקא (ואולי בכלל לא - עיי"ש לענין קידושין בשבת) אלא על ההתחדשות הממונית אצל האדם שהיא כלולה בגזרה משום שעלולה להביאו לכתיבה, וצ"ע.

לפעול את התחלת היווצרות האישות ביניהם, הקידושין. לאור זאת, דברי ר"ה המשווה ביניהם מובנים היטב, אלא שאם כן מוכרחים אנחנו לומר שדברי הרמב"ם לעיל, אינם עולים בקנה אחד עם דברי ר"ה.

אמנם אפשר שבזה נחלקו רבא ואביי. כך העלה באבי עזרי הל' אישות פ"ג הל' י"ג, שביאר שרבא סובר שחופה אינה פעולת קניין ולפי"ז מובנים דברי הרמב"ם שפסק כרבא. אולם מכח קושי זה בהבנת דברי ר"ה ומתוך התבוננות בדברי ראשונים בסוגיה, עולה אפשרות חדשה לבאר את הסוגיה ולפיה בע"ה יתיישבו הדברים.

ג. מה פשוט ומה חידוש?

כמו שפתחנו למעלה כאשר הבאנו את דברי הרמב"ם, גם מסברה נראה שכאשר איש ואשה רוצים להקים משפחה, להיות ביחד בחייהם, הם אינם צריכים שום דבר נוסף. עצם ההחלטה לעשות זאת ומימושה בפועל בהיותם חיים ביחד, עושים אותם לאיש ואשה. זהו תוכן דברי הרמב"ם על המציאות העולמית הפשוטה שקודם מתן תורה. איש ואשה הרוצים לחיות ביחד פשוט צריכים לעשות זאת וכך הם חיים ביחד. זוהי המציאות הפשוטה לגמרי שעומדת בבסיס הכל ואין שום סיבה לעקור אותה מפשטותה.

ממילא, החידוש שעליו יש להתבונן הוא דווקא ההמצאה המחודשת הקרויה 'קידושין' ובלשוננו של תורה 'קניין'. מאוד מחודש ומפתיע להתייחס לקשר הנוצר בין איש ואשה ולומר שהוא נוצר ע"י פעולת קניין. אלא שהתורה אכן חידשה שזה קניין - 'כי יקח איש אשה ובא אליה' - וזוהי מצוות ה' 'לישא אשה וקידושין'². נראה אפוא, שיותר פשוט להשאיר את החופה העושה נישואין בהבנה הפשוטה הראשונית, ולנסות להתבונן דווקא בקידושין כגורם הטעון בירור.

כמה ראיות לתפיסה הפשוטה במושג נישואין:

א. הפני יהושע (ה, א ד"ה 'אמר ר"ה') מקשה בשם העצמות יוסף שאליבא דר"ה נאמר שחופה תקנה באמה עבריה שהקישה הכתוב לאחרת ומבאר: ולענ"ד הקושיא מעיקר אליתא דענין חופה לא שייך כלל אלא בחתן וכלה כדכתיב והוא כחתן יוצא מחופתו וכן בלשון חכמים חופת חתנים, וכבר נחלקו הפוסקים מהו נקרא חופה והעולה מדברי כולם דבעינן שהוא עושה שום מעשה הניכר לשם נישואין וזה לא שייך כלל באמה העבריה³. מדבריו מבואר בפשטות, שאין שום הו"א שחופה היא פעולת קניין כללית כדוגמת

2. לשון הרמב"ם בפתיחה להל' אישות.

3. ושמ בהמשך דבריו מבאר את החילוק בין חופת יחוד או כניסה לביתו לחופת הינומא (המבוארים בשו"ע ריש סימן נד) וז"ל: "ומורי זקני הקשה ג"כ בשמעתין בשו"ת פני יהושע (חלק אה"עס"ג) דלפי"ז דאין חופה לאלמנה א"כ ק"ו דרב הונא פריכא הוא ולפמ"ש אתי שפיר דהא דאין חופה לאלמנה היינו חופת הינומא לפי שלא היו נוהגין בחופת הינומא אלא בבתולה לפרסם שהיא בתולה ולא באלמנה ומש"ה קאמר בירושלמי הדלין דכנסין ארמלין צריך לכנוס מבעוד יום והיינו שיכניסנה לרשותו מבעוד יום שלא יהא כקונה קנין בשבת, משא"כ בבתולה אין צורך ליהזר דכבר קנאה מתחלת חופה כשהיתה עמו בחופת הינומא שהוא ג"כ מעשה הניכר לשם נישואין, ולפי"ז ק"ו דרב הונא לאו פריכא דאין דנין אפשר משאי אפשר כיון דלא שייך חופת הינומא באלמנה". מבואר, שהחופה המדוברת בסוגיין היא דווקא כזאת המממשת את היותם חיים ביחד.

כסף או שטר. נקודת המוצא שלנו נשארת גם אחרי דברי ר"ה, וברור שעיקר עניינה של חופה הוא התממשות הקשר שבין האיש והאשה וזה לא שייך כלל באמה. אולם היא גופא קשיא: ר"ה ודאי אומר שחופה תפעל כמו כסף ושטר, וכנראה למד שחופה היא כן פעולת קניין מצד עצמה ועל כן למד ק"ו, ואיך אם כן למד הפני יהושע את דברי ר"ה?

ב. הראשונים בסוגיה התקשו בשאלה מה גרם לר"ה לומר את הק"ו באופן הזה ולא הפוך. אלו דברי השיטה לא נודע למי (ה, ב ד"ה 'ומה כסף') בהקשר זה: א"ת אדרבה נימא דחופה אינה קונה וכסף אחר כסף יהא גומר מק"ו ומה חופה שאינה קונה גומרת כסף שקונה לא כ"ש? ומשיב: י"ל ודאי כסף אינו גומר דכתיב 'כי אם לשארו' בשארו תלה רחמנא דהיינו חופה דלביאה קיימא.

ובדברי תוספות טוך התשובה מבוארת יותר: ... וי"ל דמה שחופה גומרת היינו אחר כסף וכי אמרינן שיגמור כסף היינו אחר כסף ומאי אולמיה האי כסף מהאי כסף וה"ה אחר שטר אבל בחופה ליכא למימר מאי אולמיה דהאי חופה מהאי חופה דכי איכא חופות הרבה מקריבא ליה טפי.

עיקר מבוקשנו ביצירת הקשר בין איש ואשה היא הקרבה בלשון תוס' טוך או מציאות של שארו בלשון השלנ"ל. לשניהם פשוט וברור שזוהי פעולתה של החופה - מימוש הרצון המשותף לחיות ביחד, כמו ששמע בדברי הרמב"ם לעיל וכמו שמוכן בפשטות. אלא שבניגוד לאפשרות שעלתה לעיל בדברי הרמב"ם, הם אומרים זאת בדברי רב הונא. ושוב חוזרת הקושיה: כיצד ר"ה מבקש ללמוד ממצב זה של מימוש מציאותי, של עצם הווית החיים המשותפים, לפעולה שכולה חידוש בהקשר של היחסים שבין איש ואשה?

ד. ביאור דברי רב הונא

לכן נראה, שבאמת שהעובדה שחופה עושה נישואין היא דבר פשוט וברור כמו שהתבאר לעיל, אלא שר"ה סובר - וכמו שמתבאר בדבריו של אב"י - שגם כשחידשה התורה שצריך לקנות אישה אין הכוונה באמת שזה מעשה מחודש לגמרי שאין בינו לבין היצירה שאותה מבקשים האיש והאישה ליצור שום דבר. התורה חידשה לנו שגם פעולות אלו של כסף ושטר, מהוות ביטוי ומימוש מסוים של הקשר שאותו האיש והאישה רוצים ליצור. באופן חריף היינו יכולים לומר, שבאמת מעשה הקידושין איננו מעשה קניין כלל אלא פעולת התקשרות מסוימת שהתורה חידשה. פעולה היוצרת יחס בין איש ואשה, וזוהי הדרך ליצירת החיים המשותפים. אלו הם דברי רב הונא 'חופה קונה מק"ו', לא סתם חופה קונה אלא עם דגש - מק"ו. רב הונא מדגיש בדבריו שזהו יסוד פשוט כל כך: אמנם חידשה התורה דרכים ליצירת קשר בין איש ואשה אבל ודאי שלא עקרה התורה את היסוד הפשוט שעצם ההוויה המשותפת יוצרת קשר. אמנם נראה שגם אב"י יודה שלפעולה זו של קידושין יש גדר של קניין, לגבי הצורך בעדים ובדעת קונה ומקנה כיון שהתורה קראה למעשה זה בשם קיחה, שם המבטא

קניין. אולם לא זוהי הגדרת הפעולה אלא זוהי הצורה שבה היא נעשית⁴.

המהרש"א על תוד"ה 'חופה שגומרת', מביא את קושיית המהר"ר בן לב שעדיין נאמר ששטר אחר כסף יגמור, ומיישב:

ונראה די"ל כיון דכסף ושטר שוין הן בתחלת הקנין כמו דנימא מאי אולמיה האי כסף מהאי כסף נימא נמי מאי אולמיה האי שטר מהאי כסף אבל בחופה דקאמר שתקנה היינו שגומרת אף בתחלה ותדע דכן הוא דאל"כ לרב הונא מאי אולמיה האי חופה מהאי חופה ואין להקשות דא"כ היאך יליף רב הונא חופה שגומרת בתחלת הקנין מכסף שאינו אלא קונה ונימא דיו לבא מן הדין כו' די"ל דל ענין קונה תחלה בחופה לא צריך ק"ו דגומרת עדיפא ליה לרב הונא כמ"ש לעיל וכיון דגומרת ע"כ דהיא קונה נמי וכיון דמפרך ק"ו לא אמרינן דיו ונימא דגומרת אף בתחלה וצ"ע בכל זה ודו"ק.

מבואר בדבריו, שבעצם האמירה שחופה גומרת ודאי לנו שהיא גם קונה. כך סובר רב הונא, וכל ההשוואה לכסף והלימוד ממנו אינו אלא לכך שחופה תקנה ותגמור ביחד. כלומר, מעצם התפישה של מושג החופה אליבא דר"הברור שהיא גם יכולה לפעול את תחילת הקשר, כמו שביארנו לעיל. כל הצורך בלימוד מכסף, הוא רק לכך שחופה תעשה קידושין ונישואין ביחד.

רב הונא מבקש לחדש - מתוך ההבנה הפשוטה שלו במושג הקשר המבוקש בין איש ואשה - שאע"פ שחידשה תורה שצריך לקחת אשה, אין הכוונה שצריך לעשות בהכרח עוד מעשה קודם, אלא שהתורה חידשה שאפשר ליצור קשר גם על ידי פעולות אחרות אבל עצם תחילת המצאת הקשר ודאי פועל את היותו.

אלו הם דברי אב"י המבאר את דברי רב הונא: כח החופה המממשת באופן מוחלט את היותם ביחד ודאי שכולל בתוכו גם את כח הכסף הפועל את ראשית ההתקשרות⁵.

גם בדברי תוס' רא"ש נראה כדברינו, אע"פ שמסביר דלא כמהרש"א. התוס' רא"ש (ה, א ד"ה 'חופה שמאכלת') מעלה שתי אפשרויות בהבנת חידושו של ר"ה בפעולת החופה: וכיון שהיא קונה גם היא גומרת דמאי אולמיה דחופה שאח"כ להיות גומרת

4. פער זה בין הגדרת הפעולה והצורה שבה היא נעשית אינו פשוט. ייתכן שצריך לומר שכיון שיש השלכות משמעותיות לשניהם הן מבחינת מציאות החיים שלהם והן מבחינת תוצאות אפשריות למציאות זו, עלינו להזדקק לרצון שניהם וליכולת בירור בפני בי"ד, ועדיין צ"ע.

אמנם, עיין בקונטרסי שיעורים לרב גוסטמאן צ"ל, שביאר את שלושת דרכי הקניין באשה כשייכים באופן מהותי לרבדים ביחסים המעשיים שבין האיש והאשה.

5. אמנם יש לשאול לאור זה, לגבי מה שמסתפקת הגמרא לקמן (י, א) אם ביאה אירוסין עושה או נישואין עושה ולכאורה ברור שביאה שאחר קידושין גומרת כמו שחופה גומרת ואם כן פשוט שביאה יכולה לפעול גם את האירוסין וגם את הנישואין? בשיעורי ר' שמואל (ע) עמד על זה וביאר: "וי"ל דהאדביאה אחר אירוסין גומרת אין זה משום קנין ביאה וכמו דביאה אירוסין עושה, אלא דביאה יש גם מעשה חופה, וכמש"כהר"ן ק"ו מחופה דהוי רק קירוב ביאה, ולהכי לא שייך לומר דביאה תקנה בתחילתה כיון דקנין ביאה ומעשה חופה שבביאה הם שני דברים, ובבת אחת לא אמרינן דהוי קנין אירוסין וגם דמעשה חופה שיש בה תגמור... אבל לר"ה דחופה גומרת בתחילתה היינו דקנין חופה הוא יותר אלים וגומר בעיקר קנין חופה... "ועיין בתוס' בדף י, א ד"ה 'כל הבועל' על הסתפקות הגמרא אם תחילת ביאה או סוף ביאה קונה, שם הקשה מהגמ' ביבמות שמפורש בה שקונה בהערה ומביא דברי ר' ניסים גאון שמחלק בין ביאת אירוסין דהוי מעשה קניין ודעתו על כל הביאה ועל כן לא קונה אלא לבסוף, לעומת ביאת נישואין שעיקרה קרבת החופה שבה ממילא בהערה בעלמא כבר יש קרבה. (ועיין בשיעורי ר' שמואל ס"ז).

טפי מחופה זו או שמא לר"ה חופה קונה וביאה שאח"כ גומרת.
נראה לדקדק בהסבר הראשון שלו שלא אמר 'מאי אולמיה האי חופה מהאי חופה',
אלא ביאר יותר שאין שום גמירה בחופה השניה לפעול יותר מאשר מה שכבר קרה
בחופה הראשונה.

לעומת זאת בסוף הסוגיה (ה, ב ד"ה מה כסף), שואל הרא"ש למה לא נעשה ק"ו הפוך
(כמו שהבאנו לעיל מה שלנ"ל) ומשיב:

וי"ל דמה שחופה גומרת היינו אחר כסף א"כ כי אמרת שייגמור כסף היינו נמי
אחר כסף ומאי אולמיה דהאי כסף מהאי כסף.

בכסף, השאלה היא מאי אולמיה האי כסף מהאי, ואילו בחופה ראינו שיש סיבה
לומר שהחופה הראשונה כבר גומרת הכל אע"פ שברור שאנחנו עסוקים עכשיו בכך
שהחופה תפעל בתורת קניין לכאורה. ואם כן יש מקום לשאול: מה הטעם להבדל
שעולה בדברי הרא"ש בין כסף לחופה?

מבואר בדבריו שאין אפשרות להבין את מעשה החופה כפעולה גרידא, כמעשה
קניין ותו לא. החופה עצמה היא עצם החיים המשותפים שלהם ואחריה אין עוד מה
להוסיף. זה תוכן הק"ו. חופה עושה הכל ואין כבר אפשרות לשום דבר אחריה להוסיף
להתקשרות ולקרבה שלהם. אולם כסף לא יוצר קרבה אלא שהתורה חידשה שפעולת
נתינת הכסף לאשה אכן מחוללת קרבה ביניהם, ואם כן מה הסברא שעוד כסף יפעל
עוד קרבה?

יתר על כן: גם באפשרות השנייה שהרא"ש מעלה, מבואר שהוא "מחפש" את
הקרבה, ורק מסתפק האם ביאה מהווה תוספת קרבה ביחס לחופה שנעשתה כבר.
משום שאע"פ שנראה בפשטות שיש תוספת בביאה, יש מקום לומר שעיקר הקרבה
היא עצם ההוויה המשותפת, עצם מציאות החיים המשותפים שלהם באופן כללי ולא
דווקא פעולה מסוימת זמנית.⁶

ה. על מה חלק רבא

רבא מקשה על דברי ר"ה, שכל מה שמצאנו חופה שגומרת זה דווקא על ידי קידושין
אבל בפני עצמה אין סברא שתקנה. בדבריו של רבא מבואר, שהחופה היא מימוש
המציאות הראשונית המתחדשת בהיווצרות הקשר ע"י מעשה הקניין. כל ערכה
ההלכתי של חופה - ההופכת את האשה למעמד של נשואה על כל השלכותיו - מבוסס
על כך שקודם לכן היה מעשה קניין. על גבי מעשה זה, בא מימוש של התקיימות הבית
שלהם: מציאות חדשה שמחדשת הלכות חדשות באיש ובאשה.

ברור ופשוט שהחופה היא עצם הקרבה שביניהם, מציאות החיים המשותפים. רבא
מבין שכאשר התורה קבעה שצריך ליקח אשה, אין הכוונה רק להרבות אפשרויות
של יצירת הקשר באופנים מופשטים יותר מאשר עצם מציאות החיים. אלא כל עיקר
מגמתה של תורה הוא לבנות באיש ובאשה הכרה חדשה ביחס למציאות החיים

6. נראה פשוט שחיי משפחה לא מתמצים דווקא לקשר האישותי אלא כוללים את כל מכלול
השותפות הגדולה והמתחדשת של האיש והאשה ביצירת ובנין חיים ביחד, לאור זה ולאור
האמור בהערה 4, נראה לבאר שהביאה כתוספת קשר בחיי הזוג לא נתפסת רק כפעולה
טכנית, אלא היא הביטוי העוצמתי ביותר של הקשר היצירתי המשותף שלהם, קשר שכבר
קיים מעצם היותם ביחד.

הממשית שאותה הם הולכים לחיות ביחד. התביעה מהאיש לקדש את האשה לפני כניסתה לביתו, מעמידה את האדם בפני התובנה ההכרחית, שהקשר שבניהם באמת אינו מסתכם בתחום המעשי-ממשי של החיים, אפילו אם יהיו עדינים מאוד. בבסיס הכל עומד רצון עמוק של השתייכות משותפת, רצון שלא מתבטא בשום אופן מגדיר או מצמצם, אלא בפעולות קנייניות מסוימות שמסוגלות לפעול ולממש את אותו רצון מופשט בלי להגדיר או למסגר אותבתבניות מעשיות מסוימות.

יוצא אם כן, שאביי ורבה נחלקו מה חידשה תורה בקידושין. ודאי שעניינה של חופה הוא קרבה ומציאות של חיים, אולם קידושין - טוען אביי - הם חידוש שהתורה חידשה, היכי תימצי נוספת לפעול את מעשה הנישואין. לא רק חופה פועלת קרבה כי אם גם כסף ושטר, ויש אפשרות לאדם לפעול את היות הקשר באופן מופשט שקודם לממשות המציאותית. אע"פ שקשה לבאר מה תוכן הקרבה הזאת שהאיש פועל ע"י מעשי הקניין שהוא עושה, המשמעות העיקרית של הפעולות הללו היא נגזרת של ההווה המציאותית המשותפת שלהם שעתידה להתחדש בנישואיהם. התורה חידשה שאפשר לאדם לבנות את הקרבה באופן מדורג: יצירת התחייבות ורק לאחר מכן מימוש ההתחייבות, כאשר עצם ההתחייבות כבר מתחילה, במובן מסוים, את חייהם המשותפים. אולם רבא נוקט שכשהתורה חידשה קידושין זהו מהפך גמור, המצאה שאין בינה לבין חופה אלא הקשריות של רצון וביצוע. כדרכו של עולם, הביצוע קטן יותר, מצומצם יותר ולא מצליח להקיף את כל גודל ועומק המציאות. לשם כך, לשם העמקת ההכרה האחדותית של תפיסת הבניין שהאדם בונה, חידשה התורה מעשים שיביאו את האדם לידי כך.

1. כסף קטיגור או לא

בדף ה, א מצאנו מחלוקת נוספת של אביי ורבה. שם נחלקו אביי ורבה ביחס לשאלה למה לא נאמר שתצא אשה בכסף מכח 'ויצאה והיתה מקיש הויה ליציאה': ואקיש נמי יציאה להויה, מההויה בכסף, אף יציאה בכסף אמר אביי, יאמרו כסף מכניס כסף מוציא, סניגור יעשה קטיגור. אי הכי שטר נמי יאמרו שטר מוציא שטר מכניס, קטיגור יעשה סניגור. מילי דהאי שטרא לחוד ומילי דהאי שטרא לחוד. הכא נמי האי כספא לחוד והאי כספא לחוד. טיבעא מיהא חד הוא. רבא אמר, אמר קרא וכתב לה, בכתביה מתגרשת, ואינה מתגרשת בכסף. לאביי פשוט שבעניין קניין כסף באשה שייך לומר סברת 'סניגור יעשה קטיגור?!' אלא שלכאורה סברה זו קשה מאוד: שהרי ודאי שלא נאמר שאם אני קונה שדה בכסף לא אוכל למוכרו בכסף. אין כאן ניגוד בין המכירה לקניה, בשניהם מתבצעת אותה פעולת קניין אלא שבכל פעם הכיוון שונה. גם אם נאמר שאין הדבר דומה, שהרי באשה באמת יש הבדל, יש כניסה ויש יציאה, עדיין מצאנו גם באמה עבריה שכסף מכניס ומוציא,⁷ ולא שמענו שזה לא יחול מכח סברה זו?

7. על אף שלכאורה עיקר קניינה של אמה עבריה הוא ממוני ולכן אין מקום להשוות בינה ובין קידושי אישה, ברור שאין כאן בעלות מוחלטת של האדון בה, וברור שיש תנאים מסוימים למציאותה אצלו. הגבלות אלו מוכיחות שאין כאן רק פעולה הפוכה אלא 'מעמד' מסוים שלה שהיא נכנסת אליו או יוצאת ממנו, ועיין גם בציטוט דברי הרשב"א לקמן.

ואמנם הראשונים מתקשים בשאלה זאת ומיישבים (תוד"ה 'סניגור') שיש לחלק בין אמה עבריה ובין קידושי וגירושי אשה. פעולת נתינת הכסף באשה תמיד נעשית ע"י האיש בין בקידושין ובין בגירושי, אם אכן כסף יפעל גירושי. אולם באמה, כשקונה עצמה, אביה משלם לאדון לעומת מכירתה. בדברי התוס' רא"ש (שם) החילוק מבואר בחריפות: "דכמו שמכרה מלאכתה בדמים דין הוא שתחזור ותקנה מלאכתה בדמים". מדבריהם עולה בפשטות חילוק מהותי לא דווקא בתוכן הקניין אלא אפילו בצד המעשי ממשי שלו. אם באמת כסף באשה היה פועל קניין כמו באמה או שדה, אכן לא היתה הו"א ששייכת סברת 'קטיגור', אבל באמת אביי סובר שהקניין הזה אינו ככל הקניינים אלא עניינו הפנימי והמציאותי הוא יצירת קרבה ביניהם, ואי אפשר שאותה פעולה ממש של מעבר מטבע⁸ ביניהם תחולל גם קרבה וגם ריחוק. התורה אומרת שכסף פועל קרבה ואי אפשר שנאמר שיפעל ריחוק.

מבוארים הדברים בלשונו של הרשב"א בתשובה לשאלה מאמה עבריה:
 וכסף שמוציא באמה העבריה אינו קטיגור דלא נכנסה אלא לשפחות.
 לעומת אשה הנכנסת ומתקרבת וממילא במעשה ההפכי מתרחקת⁹. אמנם, כמו שאמרנו למעלה, נראה שגם אביי יודה שתנאי הקניינים כמו דעת ועדים צריכים להיות גם פה, שהרי התורה קראה לזה קניין, אבל תוכן הפעולה שונה באופן מהותי.

לעומת זאת, רבא סובר שאין שום בעיה של קטיגור וסניגור בעניין קניין כסף באשה. מצד מהות העניין זוהי פעולת קניין נפרדת בעצם מההתרחשות המציאותית של הנישואין, ועל כן אפשר עקרונית, שכסף יפעל גם יציאת אשה אלא שיש לימוד מפורש שהדבר אינו אפשרי¹⁰.

8. לשון זו 'מעבר מטבע' מכוונת לביאורו של הט"ז בריש סימן קצב חו"מ שנראה שלהבנתו בדברי אביי בקניין אשה, אנוחנו מוכרחים לבאר את מעשה הקניין באשה באופן כזה. ואמנם אחרונים רבים נקטו אפילו בסמ"ע שם שמדבר על כסף שיווי, שדבריו קיימים בכל הקניינים חוץ מקניין אשה שאופן פעולתו הוא דווקא בעצם מעבר המטבע (אמנם האבנ"מ נקט בסמ"ע שאפילו בקידושין בעינן כסף שיווי). ועיין רש"י ד, ב ד"ה 'ליהו קידושין', ואע"פ שהגמ' מבררת שזה לא נכון נראה שצריך לדייק שם יותר מה בדיוק לא נכון. וצ"ע.

9. אמנם היה מקום לומר שהרשב"א חולק על הסברם של תוס' והרא"ש, אבל היותר נראה ששלושתם סובבים סביב יסוד אחד שמעמיד את היצירה שנוצרת בין איש ואשה במקום אחר מקניין אמה. כל אחד מהם תופס פן אחר של הבדל, בדגשים שונים המכוונים לנקודה אחת. פעולת הכסף באשה יוצרת בעצמה קרבה ולא מהווה מעשה מסחרי רגיל.

10. ואמנם ביאור זה בדבריהם אינו עולה בקנה אחד עם דברי האבני מילואים בס"י כ"טס"ב. האב"מ התקשה מה סברת המקשן "האי כספא לחוד והאי כספא לחוד", וביאר שמדובר שם בכסף שיווי ועל כן ברור שכסף הכניסה שונה מהיצאה, שהרי ביצאה זה ודאי אינו שיווי, שכן יכול לגרשה בע"כ (ועוד שהרי הוא הנותן, עיין קוב"ש כ"ג) זוהי סברת המקשן. אמנם, האב"מ לא ביאר כל כך מה המסקנה "טבעאמיהא חד הוא" שלדבריו יוצאת מחודשת מאוד. בכל מקרה, לדברינו הקושיה היא אחרת: פשוט שהאי כספא לחוד והאי כספא לחוד משום שזה לא מהווה ניהוד עקרוני והקמ"ל הוא שזה כן. ובגמרא לקמן (כג, א) נחלקו שוב אביי ורבא לגבי יציאת עבד כנעני בכסף ע"י אחרים אליבא דר"מ מאי שגא משטר שדווקא ע"י עצמו. אביי סבר שטבעא מיהא חד הוא ולכן כסף יפעל בע"כ של העבד וכמו שפעל את קניינו כך יפעל את שחרורו. רבא לא קיבל זאת, וחידש שבעבד קבלת הרב גורמת לשחרור ולכן מועיל בכסף ע"י אחרים. נראה שהמח' שם אינה תלויה בשאלה האם יש כאן סברת 'קטיגור' יעשה סניגור' אלא דיון ביחס לכסף האמור בעבד ופעולתו. וממילא אין יחס בין הדיונים.

אמנם ניתן לדחות את הביאור שנזכר בפנים למחלוקת ולומר שבאמת רבא סובר ששייכת סברת 'קטיגור' יעשה סניגור', אלא שחולק על הקביעה שיש הבדל בין כסף לטטר. אלא שצ"ע אם כן, מה סברת מחלוקתם בשאלת 'טבעאמיהא חד הוא' ביחוד לאור דברי האבנ"מ

ז. כסף מיהא באישות לא אשכחן בע"כ

רב הונא דוחה את הדחייה של הצד השווה מכסף שטר וביאה - שישנם בע"כ לעומת חופה שאין בה בע"כ - בכך שבאמת גם בכסף לא מצאנו שפועל את פעולתו בע"כ של אשה המתקדשת: "באישות מיהא לא אשכחן". זוהי אינה, אם כן, תכונה משותפת לשלושת הקניינים, ולכן כשם שכסף קונה כך גם חופה יכולה לקנות. אלא שדחיה זו נראית קשה מאוד: שהרי מה אכפת לי אם קניין כסף באישות לא פועל בע"כ, סוף סוף מצאנו שיש לקניין כסף כח לפעול גם בע"כ, ואפשר שבאישות יש סיבה חיצונית אחרת לכך שהוא לא פועל בע"כ. זהו אינו אם כן פגם בתכונת הקניין, וממילא היכולת לקנות בע"כ קיימת בשלושת הקניינים ומהווה מכנה משותף שלהם לעומת חופה. מהי אפוא דחייתו של ר"ה?

התוספות ר"ד על הסוגיה התקשה בכך ומכח קושייה זו (ועוד אחת) שינה את הגירסה: ... ותו מאי האי דקאמר באישות מיהא לא אשכחן והא מצד השווה דעל מצאנו למדין כדאמרן הצד השווה שבהן שקונין בעלמא וקונין כאן אף אני אביא חופה שקונה בעלמא לענין נשואין וקונה כאן לענין קדושין וא"כ יפה מקשה דהנך קונין בעלמא בעל כרחן ומשום הכי קונין גם באישות תאמר בחופה דלא קניא בעלמא בע"כ ומש"ה לא תקנה כאן. והנכון בעיני דה"ג ורב הונא נמי איתא בעל כרחא שכן אב מוסר את בתו לחופה בעל כרחא וניתרצו שתי הקושיות ומפני שאמר זה התירוץ למעלה נשתבשו וכתבוהו כאן. אולם לגירסתנו אכן קשה מאוד.

גם השלנ"ל בסוגיין התקשה בכך וכתב ליישב:

... ותירץ מורי נר"ו דרב הונא סבר דעבדי צד שווה מקנייני אישות דשלשתן קונין בעלמא באישות... הילכך לית לן למיפרכיה להא צד השווה אלא מחומר דאישות וכסף באישות לא אשכחן בעל כרחא... ומאן דמקשה עליה דרב הונא שכן ישנן בע"כ לא הוה עביד צד שווה דאישות לפי שאותו אישות על ידי מכר הוא ולא מקרי אישות...

כלומר הדיון בעצם בין רב הונא לסתמא דגמרא הוא בשאלה האם הקניין באשה הוא פעולה של אישות או פעולת קניין ככל הקניינים וממילא גם מהו קניין כסף.

כך כתב גם בפני יהושע (ד"ה 'ורב הונא כסף באישות'):

והיה קושיא דהכא נמי לא קשיא מידי לפמ"ש לעיל בשמעתין דבלא"ה הא דאמרין הצד השווה שבהן שקונין בעלמא וקונין כאן על כרחך היינו כולהו באישות דאל"כ איכא למיפרך חליפין ומשיכה וחזקה יוכיחו דאע"ג שקונין בעלמא אין קונין כאן ועל כרחך היינו משום דאישות שאני וא"כ שפיר מסיק הכא באישות מיהא לא אשכחן, כן נראה לי נכון ברור ותו לא מידי ודו"ק. מבואר בדבריהם בפירוש, שכל עיקר דבריו של רב הונא מבוססים על כך שהקניין באשה, פעולת הקידושין, היא פעולה אישית - כלומר נושאת בתוכה תוכן של אישות וקרבה ולא רק פעולת קניין עצמאית ונפרדת. החולקים עליו לא סוברים כך, אלא סוברים שהתורה חידשה שאדם מישראל הבא לייסד קשר חיים ממשי, צריך

לבססו על בסיס רצוני מופשט, נפרד ומובדל ממציאות החיים המבוקשת - ע"מ לברר את עומק וגודל השיתוף המבוקש. על כן, לשיטת החולקים, דומה קניין אשה בכסף לשאר קנייני כסף שבתורה ושייך ללמוד זה מזה ב'הצד השווה' שבהם.

